

Ik zit op school, dus ik ben

De Standaard, 01/06/2004

Filosofie voor kinderen en jongeren is niet: ze met 'zijn' en 'hebben' rond de oren slaan. Wel kun je ze vragen laten stellen en ze stimuleren in hun algemene vorming. Het Vlaams Netwerk voor Eigentijds Filosofieonderwijs roept de scholen op daar dan ook dringend werk van te maken.

In tegenstelling tot de meeste Europese landen biedt Vlaanderen geen filosofieonderwijs aan jonge mensen om hun reflectie op zichzelf en de samenleving te ondersteunen en te bevorderen. Uitgerekend in een tijd waarin verwarring troef is en mensen actief op zoek gaan naar zinvolle antwoorden op levensvragen, wordt de reflectieve dimensie in ons onderwijs vergeten.

In een resolutie van 12 december 2002 pleiten politici van alle Vlaamse democratische partijen voor de integratie van filosofische vaardigheden in het bestaande vakkenpakket van leerlingen tot 16 jaar. Dat betekent de introductie van 'filosoferen met kinderen' in het basisonderwijs en in de eerste twee graden van het secundair onderwijs. Zo worden de filosofische vaardigheden in de eindtermen concreet gemaakt en geïmplementeerd. Voorwaarde daarvoor is uiteraard dat de lerarenopleidingen leraars vormen die in staat zijn de leerlingen te begeleiden bij het filosoferen. Een nieuwe lerarenopleiding is niet nodig, alleen een integratie van de expertise die in Vlaanderen op het vlak van filosofie en filosofieonderwijs is opgebouwd.

Bovendien vraagt de resolutie een apart vak filosofie in de laatste graad van het secundair onderwijs. Daarin kunnen leerlingen de vaardigheden die ze in de voorgaande jaren ontwikkelden, in confrontatie met het filosofische werelderfgoed verdiepen. De herwaardering van het bestaande vak 'wijsgerige stromingen' en de naamsverandering ervan in 'filosofie' worden naar voren geschoven als een eerste stap in de goede richting.

De resolutie vraagt geen nieuwe eindtermen. Filosofieonderwijs kan namelijk bijdragen tot een betere realisatie van de filosofische dimensie in de bestaande eindtermen. Denken we maar aan de vakoverschrijdende eindtermen van 'leren leren', 'sociale vaardigheden' en 'opvoeden tot burgerzin'. De resolutie beklemtoont in dat verband het aspect 'politieke vorming'. De filosofie omvat namelijk van oudsher ook het samen nadenken over de beste vorm van sociale en politieke organisatie. Filosofieonderwijs is bovendien een uitstekende leerschool voor de confrontatie met de veelheid van problemen, gezichtspunten en argumenten van anderen. Eigentijds filosofieonderwijs kan daarom beschouwd worden als een sleutelement in een democratisch maatschappijmodel.

Belangrijk is ook dat de resolutie het filosofieonderwijs aanstipt als een bijdrage tot de herwaardering van het technisch en beroepsonderwijs. Want de interactieve methodiek van het filosoferen met kinderen en jongeren stimuleert een emancipatorische en leerkrachtige omgeving. De resolutie houdt ten slotte geenszins een pleidooi voor filosofie in plaats van de bestaande levensbeschouwelijke vakken. Filosofie kan deze vakken niet vervangen.

Veel betrokkenen uit het onderwijsveld zijn vragende partij om te filosoferen met kinderen. Dat gebeurt binnen een gemeenschap van onderzoek en gebeurt vanuit vragen die zij zelf belangrijk vinden (bijvoorbeeld: „Wat is de grootste ontdekking?“, „Waar zit mijn ik?“, „Is tevredenheid hetzelfde als geluk?“). Het is geen groepsdiscussie of twistgesprek en ook geen vrijblijvende uitwisseling van meningen of anekdotes. Samen denken en dialogeren staat centraal. Dit vraagt van de begeleider een aangepaste pedagogische attitude. Want die is niet langer de zon die de bloemetjes doet groeien, maar iemand die hoogstens de gordijnen voor de zon opzij schuift.

In de vorming van westerse jongeren als wereldburgers is het ook belangrijk hen te confronteren met de diversiteit in het filosofische werelderfgoed. Daarnaast is het werken in de klas natuurlijk één en al omgaan met diversiteit: leerlingen hebben zeer diverse culturele achtergronden die met grote zorg benaderd en begrepen moeten worden in het licht van hun eigen wijsgerige tradities.

Wat is er mogelijk? In de praktijk van het middelbaar onderwijs zijn er zeker en vast openingen voor filosofieonderwijs. Door de verdieping van de zogeheten 'vrije ruimte' kan er meer aandacht besteed worden aan de typisch filosofische eindtermen. Hoewel er een brede maatschappelijke consensus bestaat over deze decretaal vastgelegde onderwijsdoelen, blijken ze erg moeilijk realiseerbaar. Enkele voorbeelden van bestaande eindtermen uit het ASO:

De leerlingen moeten betere probleemoplossers worden in allerlei wisselende contexten. De leerlingen spannen zich in om de belangstelling, de standpunten en de argumenten van anderen te respecteren. De leerlingen leren reflecteren over de mogelijkheden en de beperkingen van de techniek en de gevolgen ervan voor mens, milieu en samenleving. De leerlingen kunnen de steeds complexer wordende mondiale dimensie in onze samenleving toelichten aan de hand van de concepten: onderlinge afhankelijkheid, beelden en beeldvorming, sociale rechtvaardigheid, conflict en conflicthantering, verandering en toekomst. De leerlingen kunnen de ethische en culturele dimensie van natuurwetenschappen verduidelijken.

Filosofieonderwijs is voor ons de geschikte pedagogische methodiek om deze eindtermen op interactieve manier te realiseren.

De officiële waardering en realisatie van deze mogelijkheden voor filosofieonderwijs zijn nog niet voor morgen. Dat bleek uit het debat met de onderwijsinrichters op onze studiedag (30 april 2004). Voorlopig blijft Vlaanderen dus achter bij de rest van Europa.

Het vrij onderwijs kiest de kaart van de vrije ruimte. Die kan plaats bieden aan filosofieonderwijs maar tegelijkertijd dreigt die ruimte af te glijden naar een vergaarbak van alle niet-utilitaire doelstellingen van het onderwijs. Het zou nochtans een gemiste kans zijn voor het actualiseren van de basisvorming, waarin filosofische reflectie meer dan ooit op haar plaats is. Het vak 'wijsgerige stromingen', dat volgens het Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (VSKO) in een veertigtal scholen van het vrij onderwijs wordt gedoceerd, blijft bewaard. Helaas wordt dat vak meestal niet gegeven op de actieve manier die de resolutie voorschrijft.

Het gemeenschapsonderwijs staat beleidsmatig achter filosofieonderwijs maar bouwt ondertussen het vak 'wijsgerige stromingen' af in de richting humane wetenschappen. De

andere onderwijsinrichters, de vrije methodescholen en het stedelijk onderwijs, benadrukten tijdens het debat dat zij hun praktijk van filosofieonderwijs willen voortzetten.

En dan was er nog een laatste gesprekspartner in het debat: de minister. De resolutie vraagt inspanningen voor de integratie van filosoferen met kinderen in de bestaande lerarenopleidingen en voor de herwaardering van het bestaande vak 'wijsgerige stromingen'. Maar minister van Onderwijs Marleen Vanderpoorten heeft, zonder het debat op deze studiedag af te wachten en zonder overleg met ons, de filosofievakgroepen, bestaande lerarenopleidingen of andere betrokkenen, op 22 april 2004 een protocol afgesloten met de Brusselse particuliere vzw Initia. Die moet gedurende drie jaar werk maken van de 'vorming van (toekomstige) leerkrachten, directies en ander onderwijspersoneel, materiaalontwikkeling en wetenschappelijk onderzoek'.

De brede maatschappelijke interesse en de politieke bereidheid die blijken uit het succes van onze studiedag eind april en de resolutie zijn hoopgevend, maar verdienen een ernstige en intellectueel eerlijke inspanning van onderwijsinrichters en regering. In de volgende regeerperiode verwachten we dan ook een diepgaander engagement en een meer omvattende uitwerking van de resolutie.

In het slotwoord van onze studiedag riep Peter Michielssens, coördinerend inspecteur-generaal van het departement Onderwijs, de individuele scholen op beter gebruik te maken van hun autonomie. We laten in Vlaanderen nog veel afhangen van de onderwijsinrichters. Maar wat belet directies en inrichtende machten van scholen om sneller en moediger op te treden en meteen werk te maken van de punten goedgekeurd in de resolutie? De leerlingen zullen het hen in elk geval in dank afnemen.

Herman Lodewyckx, Goedele De Swaef, Willy Poppelmonde, Wim van Rooy, Richard Anthone, Sindy De Keyser, Marc Campine, Kristof Van Rossem, Geert Cornelis, Eva Rousselle, Diederik Vandendriessche, Magda Borms, Aagje Ieven en Katrien Schaubroeck.

(De auteurs schreven deze bijdrage namens het Vlaams Netwerk voor Eigentijds Filosofieonderwijs.)

www.filosoferen.be